

De *Nieuwe*

Zelfzwichter

in dit nummer

- Redactioneel
- In Memoriam J. Slim
- Bremer-roeden
- Roggeprijzen in 1557 (2)
- Molennieuws
- Boekennieuws
- VVGM
- Gildenieuws
- Verstild verleden (41)
- Onbekende molens
- Agenda

Colofon

De Nieuwe Zelfzwichter

Jaargang 6, no. 2

juni 2002

ISSN 1386-4920

De **Nieuwe Zelfzwichter** is het kwartaalblad van de gezamenlijke molenorganisaties in de provincie Groningen. Het blad verschijnt in de maanden maart, juni, oktober en december. Leden van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens en leden van de Stichting De Groninger Molen ontvangen het blad automatisch. Niet-leden kunnen zich op dit periodiek abonneren voor €14,00 per jaar (4 nummers). Losse nummers kosten €3,50 (exclusief porto).

Opgave lidmaatschap + abonnement:

Vereniging Vrienden van de Groninger Molens,
t.a.v. Ledenadministratie, Aweg 5 c, 9718 CS Groningen

Opgave abonnement voor De Nieuwe Zelfzwichter

Aweg 5 c, 9718 CS Groningen
(Molenbureau / Monumentenhuis)

Participanten:

Vrienden van de Groninger Molens,
tel. (0597) 59 19 31
Stichting De Groninger Molen,
tel. (050) 312 16 94, fax (050) 314 25 84
Gilde van Vrijwillige Molenaars, afd. Groningen,
tel. (050) 3014039, J.J. Sterenberg (secr.),
De Vliet 5, 9781 NR Bedum
Secretariaats(doorzend)adres voor alle drie de organisaties:
Aweg 5 c, 9718 CS Groningen

Redactie De Nieuwe Zelfzwichter: Aweg 5 c, 9718 CS
Groningen, tel. (050) 312 16 94, fax (050) 314 25 84,
e-mail: groninger.molens@fmog.nl
J.C. van Driel - Groningen, G. Geertsema-ten Broek -
Groningen, H.A. Hachmer - Nieuwe Pekela, M. Strijkstra-
Kalk - Groningen, G. Koster - Peize, D. Lippe - Groningen
(lay-out).

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen in te korten en/of aan te passen. Overname van artikelen is eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

Groninger molenarchief:

Het Groninger Molenarchief, Wedderstraat 39, Veele
(9541 ED Vlagtwedde) 0599-312185 (dinsdag),
Groninger.Molen.Archief@hetnet.nl

Aan dit nummer werken mee:

J.T. van Dijk, J.C. van Driel, L. Duijm, G. Geertsema-ten
Broek, L. Groenewold, H.A. Hachmer, P. Hoppenbrouwers,
B. Oomkens, J. Oosterhoff, G. Pouw, A.M. Strijkstra,
M. Strijkstra-Kalk

Grafische basisvormgeving:
Biche Eleveld bNO, Groningen
Drukwerk:
Zodiak Groep - Groningen

Oplage:
900 exemplaren
Sluitingsdatum kopij: 2 september 2002

foto omslag:

Bremer-roede op molen *De Jonge Hendrik*,
Den Andel

Op deze foto uit 1941 is duidelijk zichtbaar waarom de
zwarte roedeconstructie als buitenroede moest worden
gebruikt.

Chr. Bremer (met pet) staat op de askop.

Foto: Collectie Molenarchief, Veele

- 2 • **Redactioneel**
In Memoriam Jaap Slim

- 3 • **Een wicksysteem dat de tijd tegen had**
De wet van de remmende voorsprong: een uitvinding die zijn tijd ver vooruit was, maar toch te laat kwam om op tijd te zijn.

- 8 • **Juichkreet of uitroep van wanhoop? (2)**
Na de feiten in het vorige nummer volgt nu een voorzichtige interpretatie.

- 10 • **Molennieuws**
*Niet erg veel nieuws, maar het feestgedruis is des te luider.
Bij Ander molennieuws leest u onder andere over klemmen om bliksem te temmen.*

- 12 • **Entreprise**
De feniks is nu nog maar van piepschuim, maar hij zal op zijn onderchthant herrijzen.

- 14 • **Op molenexcursie in Friesland**
De leergierige schapen uit Oost-Groningen deinsden er niet voor terug met een bus over de dam te gaan.

- 16 • **Boekennieuws**
Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst; dat geldt ook voor molen-enthousiasten.

- 17 • **Gildenieuws**
Alle kandidaten zijn geslaagd voor het examen; het bestuur slaagde erin een secretaris te vinden.

- 18 • **Vereniging Vrienden van de Groninger Molens**
Verslag van de voorjaarsvergadering 2002; Jaarverslag 2001
Helaas voelden zich maar weinigen geroepen.

- 21 • **Verstild verleden (41)**
(Wind)energie omzetten in zaagsel en planken overhouden, dat is de kunst.

- 22 • **Onbekende molens**
Dat is pas frivool: zelfzwichting vormgegeven als zeil. Verder oud nieuws: hergebruik en een balie met Arbo-hoogte.

- **Agenda**

Redactioneel

In deze drukke tijd waarin iedereen zich schijnt te haasten, vond op 11 mei de 30e Nationale Molendag plaats. Sedert vorig jaar formeel Nationale Molens- en Gemalendag.

Het weer was goed, er was zon en wind en er waren weinig bezoekers.

In ons vorige nummer werd een aankondiging gedaan van een molenexcursie naar Vlaanderen. Helaas heeft de excursiecommissie ons laten weten dat deze molentocht wegens gebrek aan belangstelling niet doorgaat. Er wordt nu gewerkt aan de voorbereidingen van de jaarlijkse molentocht van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, die gepland staat voor september.

De jaarvergadering van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens op 25 april jongstleden werd zeer matig bezocht. In dit nummer kunt u een verkort verslag door de secretaris lezen.

In de Groninger molenwereld is een groot tekort aan vrijwilligers, zowel vrijwillig molenaars, als bestuursleden. Het blijft lastig om een organisatie die afhankelijk is van vrijwilligers levend te hou-

den. De mensen zijn blijkbaar vaak druk met werk en gezin en hebben daardoor minder tijd voor een verenigingsleven. Op 25 mei vonden er op verschillende molens open lessen voor de opleiding tot vrijwillig molenaar plaats.

Een molen is een prima plek om u te ontspannen met een boeiende inspanning. Het zware werk wordt voor u gedaan: de wind blaast de wieken rond in een vaak landelijke omgeving. Zo komt een mens los van de drukte van de stad en de stress van het werk. De redactie hoopt dat velen gehoor hebben gegeven aan deze oproep tot onthaasting. Op het moment dat dit nummer van *De Nieuwe Zelfzwichter* wordt samengesteld, is nog niet bekend wat deze actie heeft opgeleverd.

Ons past een excuus tegenover onze lezers over de drukkwaliteit van sommige pagina's van nummer 2002/1; vooral pagina 18 heeft daarvan de lijdens gehad. Omdat de proefprints aan het einde van de lay-out in orde waren, waren ook wij onaangenaam verrast. In overleg met de drukker proberen we uit te vinden hoe dit heeft kunnen gebeuren.

In memoriam Jaap Slim

Op 27 maart 2002 werd onder overweldigende belangstelling op het kerkhof van Meeden de heer Jaap Slim, oud-voorzitter van de Stichting De Groninger Molen, begraven.

Jaap Slim bezat vele bestuurlijke kwaliteiten en heeft deze in zijn bestuursperiode ook voor de Groninger molens in daden omgezet. Zo trachtte hij o.a. de drie molenorganisaties in de provincie Groningen, te weten de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, het Gilde voor Vrijwillig Molenaars, afd. Groningen en de Stichting De Groninger Molen meer op één lijn te krijgen, waardoor wederzijds begrip voor elkaar vooruitgang werd geboekt. Hij werd een bindende figuur, die bij velen respect afdwong, maar bleef bovenal een vriendelijke man voor iedereen die met hem te maken had of kreeg.

Na zijn afscheid als voorzitter in oktober 1998 bleef zijn warme belangstelling voor de molens bestaan en bezocht hij nog dikwijls onze bijeenkomsten.

Wij zijn dankbaar dat wij van zijn bestuurlijke kennis en betrokkenheid mochten profiteren, helaas te kort.

Wij wensen zijn vrouw, kinderen en kleinkinderen veel sterkte toe bij dit verlies.

J.P.J. Knol,

voorzitter Stichting De Groninger Molen

Een wieksysteem dat de tijd tegen had

Ofwel: Chris Bremer, een molenmaker met visie

Toen in 1959 vader Thomas Bremer de molenmakerij aan zijn beide zoons Chris en Jacob overdroeg, was de molenbouw op zich al verleden tijd.

Restauratie en onderhoud van de molens waren de kurk waarop het bedrijf voornamelijk dreef. Op zich was dit geen onoverkomelijk bezwaar, daar in de jaren direct na de Tweede Wereldoorlog niet veel onderhoud aan de molens was uitgevoerd, hooguit wat lapwerk. Tot de zeventigerjaren werden restauraties in wezen alleen op een zodanige wijze uitgevoerd, dat men kon zeggen: het lijkt weer op een molen. Het binnenwerk, of liever gezegd, het gaande werk, kwam in het geheel niet, of slechts sporadisch, aan de beurt. Het moest dan wel één der zeer weinige molens zijn, die nog in bedrijf waren.

Maar om enigszins bekend te raken met de molenmakerij Bremer - en Chris in het bijzonder - eerst een stukje geschiedenis.

We schrijven 1817, als Heinrich Anton Bremer in Wichtringhausen, in het toenmalige koninkrijk Hannover, wordt geboren. Ruim eenentwintig jaar daarna ging deze Heinrich Anton met zijn „Wanderbuch“, afgegeven door de officiële instantie in Hannover op 31 maart 1838, als molenaar, naar het verre, rijke Nederland. Hij kwam terecht in het dorp Middelstum, met de bedoeling het vak van molenmaker onder de knie te krijgen. Zijn overwegingen daartoe waren wellicht de faam, die uitging van datgene, wat er in Holland op dat gebied werd gepresteerd. De achtkanten in Duitsland hebben niet voor niets de benaming „Holländermühle“. De molenmakerij, waar hij terecht kwam, was de firma Hoving.

Heinrich Anton viel met zijn neus in de boter, want in het jaar dat hij in het Groningse land arriveerde, had net molenaar G.J. Nienhuis uit Garsthuizen een geheel nieuwe koren- en pelmolen besteld. Hij kon dus direct het maken en oprichten van een dergelijke molen van zeer nabij meemaken.

Niet alleen beviel het Heinrich goed in Groningen;

hij verkoos ook een Groninger deern als vrouw met wie hij trouwde in 1851 te Middelstum. Hiermede werd de naam Bremer aan ons land verbonden. Heinrich werd de overgrootvader van de ons bekende Chris Bremer, de Groninger molenmaker uit Adorp.

Deze molenmakersfamilie schonk Nederland de zelfzwichting en de zelfkruiing. De eerste molen die daarmee werd uitgerust, was de door de Opa van Chris - te weten Christiaan - in 1891 nieuwgebouwde koren- en pelmolen „De Eva“ te Usquert. Hij wist daarbij de molenaar K.E. de Welt te overreden op deze molen de uit Engeland via Sleeswijk-Holstein overgewaaid zelfzwichtende en zelfkruiende systemen te laten aanbrengen. Het wieksysteem werd een doorslaand succes; de zelfkruiing sloeg in Nederland niet aan.

Grootvader Christiaan overleed in 1929 na een werkzaam leven als molenmaker. Zoon Thomas Bremer zette het bedrijf voort en met veel succes. Thomas deed het bedrijf een aantal malen verhuizen wat in 1926 resulteerde in de vestiging in Adorp.

Het huwelijk van Thomas en zijn vrouw Annechien Horn werd gezegend met drie kinderen, waaronder twee zoons, Christiaan en Jacob, die beide het molenmakersbloed in de aderen hadden. Ook Thomas heeft zijn hele werkzame leven doorgebracht in de molenmakerij. De molenbouw was hem met de paplepel ingegoten en zijn vakmanschap werd alom geroemd. Ook als leermeester stond hij voor zijn taak: niet alleen gaf hij zijn kennis door aan diegenen die het molenmakersvak kozen, maar ook zijn zoons Chris en Jacob leidde hij op tot uiterst vakbekwame mensen. Hij kon dus met een gerust hart in 1959 de molenmakerij aan hen overdragen.

De werkplaats van de beide Bremers was altijd een onverbreekelijk deel van de gemeenschap van Adorp. De molenmakerij staat nog steeds in Adorp, aan de Provinciale weg 28. Het is een dubbele werk-

plaats, waarvan de helft extra lang gebouwd is voor het vervaardigen van metalen molenroeden tot een totale lengte van wel 30 meter.

Helaas moest de jongste zoon, Jacob, zich in 1971 om gezondheidsredenen terugtrekken, terwijl Chris tot zijn vijfenzestigste verjaardag met veel liefde voor het vak de zaak voortzette.

Om toch enige afstand te nemen van het bedrijf verhuisde hij met zijn vrouw Antje Smith in 1976 naar Eelde. Dit ook ter ontlasting van zijn echtgenote, die vele jaren de administratie voor haar rekening had genomen.

Tot zijn grote spijt kon hij geen opvolger vinden voor zijn bedrijf in eigen familiekring, waardoor hij was gedwongen deze daarbuiten te zoeken. Hierin slaagde hij uitstekend door het bedrijf over te dragen aan de aannemersfirma Dunning. Bremers vakbekwame medewerkers zorgden voor een goede voortzetting. Als molenmaker in hart en nieren bleef Chris Bremer nog een geruime tijd adviseur van de nieuwe zaak, die bleef werken onder de naam Bremer. Dit adviseurschap eindigde officieel op 1 augustus 1976, maar dit neemt niet weg, dat Chris Bremer bij sommige speciale technische problemen nog lang graag werd geraadpleegd.

Net als diverse andere molenmakers is ook Chris Bremer van mening geweest, dat hij de bloeitijd van de molenbouw niet meer heeft meegemaakt.

Dekker en Van Bussel in licentie

Reeds in 1924 schreef De Hollandsche Molen een prijsvraag uit om de molens rendabeler te maken, wat in wezen een beter gebruik van de windenergie betekende. Deze prijsvraag leidde onder andere tot de ontwikkeling van de Dekkerwiek, Van Busselwiek, Van Rietkleppen, ten Havekleppen, enz. Uiteindelijk zijn alleen deze vier genoemde meer of minder een succes geworden.

Van 1928 tot 1942 is de Dekkerwiek op 26 molens in de provincie Groningen aangebracht; sinds 1932 werd dit door de fa. Bremer in licentie uitgevoerd. Een volledige lijst is opgenomen in het Groninger Molenboek.

Maar kennelijk was Chris niet tevreden over het werk dat hij in licentie aanbracht, zeker gezien de bezwaren die er waren, maar deze werden in de veertiger jaren door diverse mensen rond Dekker ontkend. Om deze bezwaren enigszins te ondervangen, bracht Bremer door hem zelf ontwikkelde rem, of liever gezegd, regelkleppen aan in het uiteinde van de stroomlijnbekleding van de Dekkerwiek. Hij deed dit later ook in de Van Busselneuzen. In tegenstelling tot Fauël (van de fokwiek), die zeer enthousiast reageerde, namen zowel Dekker als Van Bussel

hem dit behoorlijk kwalijk en wilden aanvankelijk niets van deze zo succesvolle toevoeging weten. Zij vonden dit wellicht in zekere zin kritiek op hun systeem en in wezen, hoewel niet zo bedoeld, was het dat ook.

Hoewel Dekkerwieken in Groningen niet geheel zijn verdwenen – en zelfs bij restauraties soms wel terecht en doelbewust in stand worden gehouden – heeft de firma Bremer na 1945 veel wieken van stroomlijn voorzien volgens het systeem Van Bussel.

Bij gestroomlijnde wieken is extra aandacht nodig voor een goede remwerking. Eerst werden de regelkleppen naar links draaiend gemaakt, hetgeen de snelheid reeds sterk verminderde. Later werkte de firma Bremer met naar rechts draaiende stroomlijneuzen.

Een Bremerwiek?

Ook Chris Bremer liet zich niet onbetuigd, alhoewel dit niet algemeen bekend is in de molenwereld.

Tijdens het speurwerk naar wieksystemen ten behoeve van het boek „Wiekssystemen” stuitte ik in het archief van De Hollandsche Molen op een uiterst kleine notitie. Deze betrof het voornemen van het uitproberen van een nieuw ontwikkeld wieksysteem door Bremer, maar verdere gegevens bevatte het niet. De notitie dateert van 1942.

Naar aanleiding van deze notitie heb ik kort daarna een bezoek gebracht aan Chris Bremer en hem gevraagd, wat erachter schuilging. Hij ontweek echter zeer duidelijk mijn vraag, hetgeen mij uitermate vreemd voorkwam, daar hij omtrent andere onderwerpen zeer open was. Na enig aandringen kreeg ik van hem alleen te horen, dat technische problemen en het niet beschikbaar komen van de door hem benodigde materialen – door de oorlog – de zaak op de lange baan hadden geschoven. (Bremer heeft trouwens ook betreffende een ander onderwerp, het doorboren van bovenassen, eens op een zelfde wijze gereageerd in de trant van: „Ja dat kan ik je nu wel vertellen, maar er zijn al genoeg mensen met mijn water naar de dokter gelopen“.)

Mijn vraag naar een en ander had dus geen resultaat, ik kwam niets te weten. Heel veel later ben ik langs andere wegen toch wat te weten gekomen. Chris Bremer heeft wel degelijk een eigen wieksysteem ontwikkeld, dat tijdens proefnemingen op de koren- en pelmolen De Jonge Hendrik te Den Anker goede resultaten opleverde. Doch er waren ook enkele onoverkomelijke problemen, die zuiver lagen in het feit, dat Bremer met dit systeem uit technisch oogpunt eigenlijk te vroeg was.

Het Bremersysteem

Chris Bremer had, naar ik vermoed, alle systemen die in het begin van de oorlog of kort daarvoor bekend en in gebruik waren, beoordeeld op hun plus- en minpunten. En steeds weer stuitte hij, denk ik, op het probleem, dat de roeden min of meer in de weg zaten, maar zonder kun je helaas niet. Dit was een probleem, waarvoor Bremer een oplossing dacht te hebben gevonden.

Hij voorzag met zijn systeem de roede van een complete omhulling in de vorm van een vliegtuigvleugel, maar dan wel zodanig, dat deze omhulling in haar geheel rond deze roede kon draaien.

De uitvoering van het systeem

Opgemerkt zij, dat de beschrijving en reconstructie-tekeningen van het gehele systeem die nu volgen, door mij zijn vervaardigd aan de hand van datgene wat er uit het weinige en dan nog technisch gezien incomplete fotomateriaal is op te maken. Eerlijk gezegd ben ik in wezen druk geweest het wiel opnieuw uit te vinden, maar toch zo nauwkeurig mogelijk.

Al snel na de toezegging om eens te onderzoeken of betreffende dit wieksysteem een artikel te schrijven zou zijn, en daarbij enkele tekeningen te maken, had ik er eerlijk gezegd een klein beetje spijt van om ja gezegd te hebben.

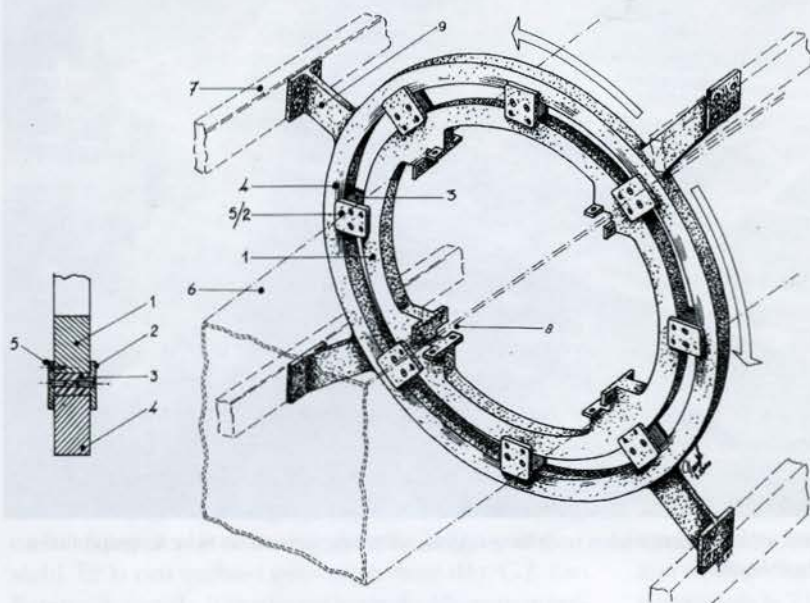
Ik weet inmiddels hoeveel uurtjes gepuzzel, kladjes en gumwerk er aan vastzitten. Maar mijn nieuwsgierige karakter was uiteindelijk sterk genoeg om de tanden er in te zetten. Al met al heeft het wel wat langer geduurd dan ik vooraf voorzien had; ik hoop echter dat de redactie mij dat vergeeft.

In aanzicht lijkt het systeem van Chris Bremer het meest op een vliegtuigpropeller. Het systeem van molenmaker Van Riet gaat al aardig in die richting, maar dat van Bremer is het volkomen.

Het systeem bestaat uit verstelbare kleppen, of liever gezegd complete vleugels, die de gehele roede omkleden. Het profiel is nagenoeg identiek aan propellers uitgevoerd, al is het bij nadere beschouwing niet zo dun of slank, of hoe je het ook maar mag aanduiden.

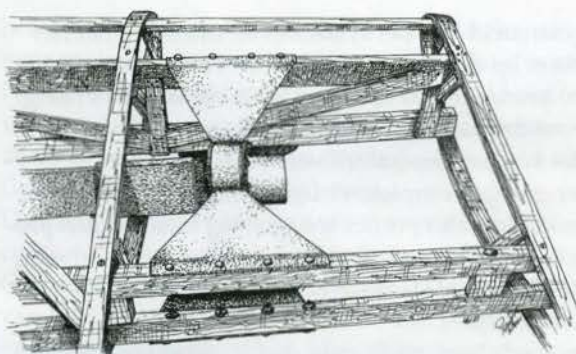
De roede heeft bij Bremer de functie gekregen van de as waar omheen de kleppen draaien. Met het oog op deze functie had hij daarvoor ook speciale aangepaste roeden gemaakt. Deze zijn over de volle lengte in doorsnee, vierkant. Op de roede zijn per end een drietal lagers aangebracht, waar de kleppen omheen kunnen draaien. Deze lagers bestaan uit twee op de roede geplaatste ringen en een eindlager. Als eerste twee concentrisch geplaatste ringen, met daar tussenin een achttal glijnokken (afb. 1). De binnenste ringen zijn vastgezet op de roede; de buitenste – er omheen draaiende – maken deel uit van de klepconstructie. De kleppen kunnen – gedragen door deze lagerringen – om de roede draaien. Op de omslagfoto is de plaats van deze ringen goed vast te stellen, daar in verband met de beperkte ruimte in de vleugels uitstulpingen zijn aangebracht.

Om de centrifugaalkrachten op te vangen, die tijdens het malen gaan optreden, is aan de roeideinden nog een lagering aangebracht in de vorm van zware lagerbussen met daarin waarschijnlijk twee tegengesteld gemonteerde conische rollagers, of een combinatie van een kogellager en een druklager (afb. 2). De opbouw van de kleppen zelf is nagenoeg iden-

Afb. 1 Twee concentrisch geplaatste ringen met daartussen een achttal glijlagers die het mogelijk maken dat de kleppen om de roede kunnen draaien

Tekening: Gerrit Pouw, maart 2000

Afb. 2 Eindlager op de roede van het Bremer wieksysteem
Tekening: Gerrit Pouw, maart 2001

tiel aan die, welke gebruikelijk is voor vliegtuig-
vleugels.

Deze heeft als hoofdonderdelen twee langsliggers, ieder opgebouwd uit twee lengteprofielen, welke onderling verbonden zijn door dwarshouten. Tussen deze dwarshouten zijn schoorhouten aangebracht om het geheel tegen alle optredende krachten tijdens het gebruik in alle richtingen stijf genoeg te doen zijn (afb. 3). Het geheel is gecompleteerd met tien in profiel gebogen ribben, waarop het bekledingsmateriaal aangebracht is. De ribben zelf zijn onderling ook weer diagonaal ter versteviging verbonden (afb.

4). De constructie is uiteindelijk bekleed met plaatmateriaal. Het is niet meer na te gaan welk materiaal hiervoor gebruikt is bij de prototypen. Ik vermoed echter zink, al ligt het voor de hand, dat aluminium de voorkeur verdiende. Maar ook hier weer zal in de oorlog dit materiaal niet beschikbaar geweest zijn. Ten behoeve van het plegen van onderhoud is ter plaatse van de genoemde lagers een drietal royale inspectieluiken aangebracht. Hieruit blijkt, dat Bremer op dit punt ook ver vooruit liep op zijn collega's, die destijds nog steeds voortmodderden met profielen, vervaardigd uit iepenhouten schenkels, die onder invloed van vocht en verwarming door de zon op den duur vervormden of scheurden. Dit laatste vooral door de vele spijkertjes ten behoeve van het vastzetten van de beplating. Tegenwoordig worden bijvoorbeeld Van Busselneuzen vervaardigd op de wijze zoals Bremer reeds deed met zijn kleppen in 1942!! (afb. 5). Om de kleppen zo te maken, zoals ze waren uitgedacht door Bremer, was zeer wel mogelijk, maar het in stand verstellen om de molen een gewenst aantal enden te laten lopen, was een probleem. Bremer wilde dit namelijk doen met behulp van hydraulische cilinders. Men krijgt dan echter te maken met het feit, dat men hydraulische druk via een roterende koppeling achter in het pen-

Afb. 3 De opbouw van de kleppen met als hoofdonderdelen twee langsliggers, ieder opgebouwd uit twee lengteprofielen die onderling verbonden zijn door dwarshouten

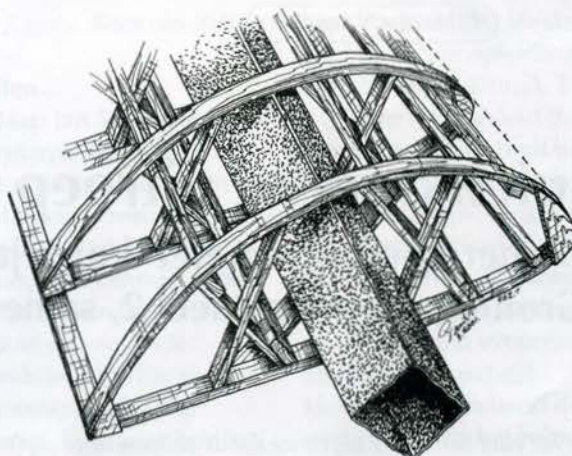
Foto: Coll. SMD, Amsterdam

lager in de roterende as moet brengen. Deze koppeling was al wel bekend in de jaren 1941/42, maar nog slechts geschikt voor lage drukken. En indien deze onderdelen wel bestonden voor hoge drukken (in deze oorlogsjaren), waren ze wellicht alleen beschikbaar voor oorlogsdoeleinden. Tegenwoordig heeft men hiervoor prachtige, roterende koppelingen die bijna onbeperkte drukken kunnen overbrengen. Het idee om dit door middel van hydrauliek te doen, was in 1942 gewoonweg sterk vooruitstrevend. Te meer daar de hydraulische techniek destijds nog in de kinderschoenen stond, zeker voor het doel waarvoor hij hier gebruikt zou worden. Chris Bremer meldt deze problemen ook in een schrijven aan De Hollandsche Molen van 27 mei 1944. Hij deelt in dit schrijven mee, dat het systeem – zoals toegepast voor de zelfzwichting op de binnenroede – juist tegengesteld reageert als hetgeen nodig is voor zijn systeem. Bremer heeft toen nog noodgedwongen zijn wieken op molen De Jonge Hendrik gekoppeld aan het systeem met doorboorde as met reguleurstang. Doch ook hier was er een groot probleem, namelijk de noodzaak om alle vier de kleppen gelijktijdig en in gelijke mate te doen openen en sluiten. Het bleek, dat deze techniek, gezien de krachten die nodig waren om de toch zware en omvangrijke vleugelprofielen in stand te doen veranderen, niet toereikend was. De askop was van een zodanige hoeveelheid hefboomen, compensatieveren, trek- en duwstangen voorzien, dat de werking daarvan alleen al een studie waard is (afb. 6). (Het geheel van de vele stangen en veren komt mij niet geheel onbekend voor, daar een nagenoeg identiek systeem tot voor kort te bewonderen was op molen De Kraai in Westbroek. Ook dit systeem werkte geheel automatisch, maar dan met zelfzwichting ten behoeve van het opwekken van elektriciteit. Helaas is ook dit systeem gesneuveld, door het niet of uiterst moeilijk werken ervan.) Het systeem op de Bremer kleppen werkte uiteindelijk wel als er maar geen al te sterke winddruk op de kleppen stond. Het is kennelijk nimmer een succes geworden, want het systeem is slechts zeer kort op de molen aanwezig geweest. Het is na de niet goed uitgekakte beproevingen van de molen van molenaar Muda verwijderd en op de zolder van de molenmakerij opgeborgen. Dit alles moet voor Bremer een grote teleurstelling en financiële aderlating geweest zijn, te meer daar er reeds een gegadigde was om dit systeem ook op zijn molen te laten aanbrengen. Helaas was dit definitief het einde van het systeem. Een jammerlijke zaak, daar ik er van overtuigd ben dat dit systeem – evenals Bremer – een beter lot had verdiend, zeker gezien wat we nu in groten getale aan

Afb. 4 De klepconstructie is doormiddel van een drietal lagers draaibaar om de vierkante roede. Duidelijk zijn de twee stellen concentrisch geplaatste ringen zichtbaar

Foto: SMD, Amsterdam

Afb. 5 Detail van de klep, draaiend om de roede

Tekening: Gerrit Pouw, maart 2001

de horizon zien verschijnen in de vorm van de windturbines voor het opwekken van elektriciteit.

De Bremerroede

Na de Tweede Wereldoorlog rees er een groot probleem in de molenmakerij toen de Firma Gebroeders

Afb. 6 Detailvergroting van de afbeelding op het omslag, hefbomen, compensatieveren, trek- en duwstangen om de klep om de roeden te kunnen draaien

Foto: Coll. SMD, Amsterdam

B. Pot aan de Kinderdijk ophield met de fabricage van geklonken metalen roeden. Daar in de familie Bremer altijd het devies is geweest, dat problemen er zijn om opgelost te worden, werd door vader Bremer

met zijn beide zoons al snel besloten tot het zelf fabriceren van metalen roeden. (Voor de Bremerkleppen werden molenroeden reeds in een eerder stadium aangepast). Men besloot echter om niet meer te klinken, maar over te gaan op elektrisch lassen. Aanvankelijk stond de molenwereld er met enig wantrouwen tegenover, maar de gelaste stalen Bremerroeden hebben uiteindelijk een goede naam gekregen. Het enige bezwaar wat de roeden hadden, was, dat de roestvorming inwendig nogal sterk was, doch dit probleem lag buiten de molenmakerij. Het veel betere materiaal, dat heden ten dage verkrijgbaar is, met een vele malen betere oppervlaktebehandeling, was toen helaas nog niet leverbaar. Uiteindelijk verlieten meer dan 200 roeden de werkplaats.

Met toestemming van de schrijver en van de redactie, enigszins ingekort, overgenomen uit: *Molinologie* 16, TIMS-NL/VL (2001); ISSN 1380-3972

Informatie over losse nummers en abonnementen: T. Oosterhuis, Hondsdraf 17, 3738 TB Maartensdijk, tel. (034) 6213911

P. Hoppenbrouwers

Juichkreet of uitroep van wanhoop?

De herinnering aan het duurtejaar 1557 in twee Groninger kerken (deel 2, samengevat door de redactie)

In het eind van deel 1 zagen we dat de extreem hoge roggeprijs van 1557 het gevolg was van een combinatie van factoren. Langdurige droogte in de zomer van 1556 leverde een slechte oogst op in grote delen van Nederland, Engeland, Denemarken en Noord-Duitsland en door intensivering van de oorlog met Frankrijk in het voorjaar van 1557 had de koopvaardij veel last van Franse kapers. Een einde aan de schaarste kwam in eerste instantie door invoer van Oostzee-rogge, daarna bleek de inlandse oogst van 1557 bijzonder goed te worden zodat weer voldoende rogge beschikbaar was.

Wie profiteerden van de hoge roggeprijsen?

Het lijkt om een aantal redenen niet waarschijnlijk dat de (Groningse) boeren van de hoge prijzen hebben geprofiteerd. Alleen echt grote bedrijven hadden voldoende overschotten om bij slechte oogst de geringere aanvoer naar de markt gecompenseerd te krijgen door een hogere prijs. De gemiddelde bedrijfsgrootte in die tijd in Groningen is daar waarschijnlijk te klein voor geweest (exacte gegevens ontbreken). Bovendien werd in de Ommelanden vooral boter, kaas en vlees (de zgn. vette waren)

geproduceerd en werd in mindere mate akkerbouw bedreven. Er was zelfs plaatselijk sprake van mestoverschotten terwijl over het algemeen onvoldoende mest voorhanden was hetgeen ook duidt op een relatief klein areaal aan akkerbouw. In jaren van misoogst werd er dan ook nauwelijks of helemaal geen inlands graan op de markt van Groningen aangevoerd.

Wie waarschijnlijk wel van de hoge roggeprijzen profiteerden, waren de particuliere renteniers en instellingen die pachten e.d. ontvingen in natura (vooral broodgraan). Wat zij niet voor eigen verbruik nodig hadden, konden ze tegen woekerprijzen op de markt brengen. Ook de kooplieden pikten een graantje mee, bronnen uit die tijd hekelen de speculaties, termijnkopen en monopolistische prijsopdrijving van handelaren.

De vraagzijde: de plaats van roggebrood in het voedselpakket

Om te begrijpen wat de gevolgen zijn van hoge roggeprijzen voor het dagelijkse leven van een gemiddeld arbeidersgezin moeten we begrijpen wat het belang was van rogge in het toenmalige voedselpakket. Een gezin besteedde zo'n 30 % van het budget aan rogge. Alternatieven voor hetzelfde geld waren niet voorhanden zodat er onafhankelijk van de prijs altijd een bepaalde vraag naar rogge was, er moest immers toch gegeten worden. In tijden van hoge roggeprijzen betekende dit dat een groter deel van het budget aan eten opging en dat het gezin nauwelijks geld overhield voor o.a. duurdere levensmiddelen, kleding en brandstof. Daling naar de vraag van deze goederen leidde tot een lagere prijs hiervan en uiteindelijk tot algehele economische malaise.

Waarom duurtcrises in Groningen wellicht minder ernstig waren

Er zijn aanwijzingen dat de duurtecrisis van 1557 in het noorden van het land minder ernstig was dan in de omliggende gebieden. Twee dingen zijn hierbij van belang: hoeveel mensen waren hier toen groten-deels of volledig afhankelijk van loonverdiensten, en in hoeverre kon de koopkracht van die looninkomens op peil blijven?

Over de economische structuur van het Groninger platteland is heel weinig bekend maar waarschijnlijk is het gebruik van landarbeiders nog niet erg in zwang. Dit hangt samen met de bedrijfsgrootte, alleen grote bedrijven hadden landarbeiders nodig. Ook was er nog nauwelijks sprake van een middenstand. Je kunt dus nog niet spreken van beroepsdifferentiatie.

Over de koopkracht van Groningers in 1557 zijn geen gegevens bekend. In omliggende landen waren de lonen zeer constant. Hoge graanprijzen betekende dan automatisch een forse daling van de levensstandaard voor grote groepen mensen. In de meest verstedelijkte gebieden van Nederland ontstond door de groeiende economie een krapte op de arbeidsmarkt zodat daar de lonen regelmatig werden opgetrokken. Die inkomensstijging was evenwel niet voldoende om extreme prijsstijgingen zoals in 1556-1557 te kunnen compenseren en mensen die volledig van looninkomen afhankelijk waren hebben door de crisis een gevoelig koopkrachtverlies geleden.

De situatie in de Ommelanden is waarschijnlijk minder ernstig geweest dan in West- en Zuid-Nederland. In geval van een economische malaise neemt de vraag naar luxeartikelen af zodat de prijzen dalen. Dat is hier niet het geval geweest, in verschillende onafhankelijke bronnen wordt melding gemaakt van hoge boter- en kaasprijzen. Ook zal de bevolking in Noord-Nederland door de geringere mate van verstedelijking en de nauwe band met de agrarische sector minder snel echt honger hebben gehad bij schaarste aan broodgraan.

Besluit

Het midden van de zestiende eeuw komt bij nadere beschouwing over als een tijd die heel verschillende signalen afgeeft. We zien duistere kanten: de regelmatig terugkerende plagen van honger en pest waren nog altijd niet uitgebannen en steeds vaker werden brandstapels opgericht voor de aanhangers van de Reformatie; van de andere kant zijn er de koele statistieken die 'aantonen' dat het met de economie gemiddeld genomen zo slecht nog niet ging en is er de grote bloei van schone kunsten en wetenschappen die daarvan ondubbelzinnig getuigenis aflegt. Beide kanten worden ook zichtbaar in twee van de kerken die de aanleiding vormen voor dit artikel: de eerste steen voor de kerk van Lutkewierum werd gelegd in maart 1557, juist in de tijd dat het brood zo schreeuwend duur was. En werd het orgel van Tinallinge in dezelfde tijd niet fraai beschilderd? Niettemin zijn de gedenkteksten in de kerken van Tinallinge en Visvliet naar mijn stellige overtuiging niet op te vatten als juichkreten. Veeleer drukken zij angst uit en ontzag voor de hogere macht die ook het onheil bestierde. Maar het is onmogelijk om precies aan te geven welk spoor van menselijk leed de duurtte van 1557 door de Ommelanden heeft getrokken en hoezeer de inwoners daardoor waren aangedaan.

Molen nieuws

(De nummering tussen () verwijst naar de nummering in het Groninger Molenboek – 2de druk, welke is uitgegeven in 1981)

De Jonge Hendrik te Den Andel (7)

Op dinsdag 14 mei j.l. is molenmakerij Dunning te Adorp begonnen met het vervangen van de oude, in slechte staat verkerende stelling. Op sommige plaatsen leken alleen de stellingplanken het geheel bij elkaar te houden. Er is reeds één hoek van de buitensluiting losgeraakt en twee schrankschoren zijn naar beneden gevallen. In de eerste week van juni

is de nieuwe stelling klaar en de balie is, conform de Arbo-wet, voorzien van een derde schroot vlak boven de stelling. Daarnaast heeft de kap een teerbeurt gekregen. Dit is de eerste fase van de restauratie die, uitgespreid, tot 2006 zal duren. Voor andere zaken, zoals buitenroede, windpeluw en achterkantbekleding, moeten we nog even geduld hebben.

Restauratie van twee molens in de gemeente Bellingwedde

Na jaren van voorbereiding en overleg is het zover dat de gemeente is begonnen met de restauratie van

Veldkamp's Meuln (11) in Bellingwolde en *Nieman's Meuln* (12) in Veererveen. Het werk is gegund aan twee molenbouwbedrijven. Voor *Veldkamp's Meuln* is dit de firma Doornbosch te Adorp en voor *Nieman's Meuln* is dit de firma Molema uit Heiligerlee.

De restauratie van *Nieman's Meuln* is bijna klaar. Een nieuwe kap, nieuwe wiken, de kleur weer op orde! Hij staat weer echt te pronken in het dorp Veererveen. Het ziet er dan ook naar uit dat deze molen binnenkort zijn educatieve functie weer kan vervullen en met de molendagen weer mee kan draaien in het schema van Oost-Groninger molens. Wie wordt er molenaar?

Veldkamp's Meuln in Bellingwolde is een heel ander verhaal. De klus die daar moet gebeuren, is veel groter.

De Jonge Hendrik, Den Andel
Foto: M.E. van Doornik, Westmiedland

Het inboeten van de stenen en het metselwerk is al geen eenvoudige klus, om van het stucwerk nog maar niet te spreken. De hele molen wordt weer wit gemaakt zoals hij vroeger geweest is. Omdat uitvoering van dat werk tijdens de winter een onverantwoord risico vormt, neemt de restauratie nogal wat tijd in beslag. Andere werkzaamheden worden natuurlijk wel verder uitgevoerd.

De wieken zijn verwijderd en worden in de werkplaats gerestaureerd, terwijl de kap beneden op de grond wordt hersteld. Na het verwijderen van de kap kwam er nog extra zaken aan het licht die gerestaureerd moesten worden, waar bij de opname geen rekening was gehouden. Probleem: geld! Samen met de gemeente zal worden getracht deze problemen op te lossen. Voor de bewoners van Bellingwolde-Oost is het toch goed te weten, dat na jaren van achteruitgang *Veldkamp's Meuln* weer in zijn volle witte glorie boven het dorp zal uitsteken. We hopen dan ook dat er weer mee gedraaid zal worden en dat de molen weer een toeristische trekker zal worden.

Poldermolen De Biks (48), Onnerpolder

De molen is in 2001 geheel gerestaureerd en heeft ondermeer een nieuw gevlucht gekregen. Binnenkort zal er worden proefgedraaid met de molen. In het najaar van 2002 zal de molen officieel weer in gebruik worden gesteld.

Poldermolen De Witte Molen (49), Glimmen

Voor deze molen worden plannen ontwikkeld om te komen tot restauratie.

Koren-/pelmolen Hollands Welvaart (64), Mensingeweer

Op Nationale Molendag vond er een vervelend incident plaats op deze vorig jaar nog gerestaureerde molen.

Tijdens het draaien haakte een ophangtouw van één van de zeilen achter een plank van de kap. Het gevolg was dat er een hele reeks planken losgetrokken werden die vervolgens als gevaarlijke projectielen naar beneden vielen. Gelukkig werd niemand geraakt. Deze gebeurtenis heeft natuurlijk wel een (fikse) molenmakersrekening tot gevolg.

Koren-/pelmolen Stormvogel (70), Loppersum

Op zaterdagmorgen 1 juni 2002 was er een feestelijke bijeenkomst in Loppersum ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van de *Stormvogel*. De festiviteiten werden gecombineerd met de officiële heringebruikneming na een restauratie van de molen. Deze bijeenkomst was reeds gepland in 2001 maar moest toen worden afgelast vanwege de MKZ-crisis.

In de loods op het achtererf van de familie Miske (naast de molen) hield de voorzitter van Molenstichting Fivelingo een toespraak. De molenaars I.J. Nienhuis en M. Ravesloot verrichtten de openingshandeling door de vang te lichten. In de molen was een tentoonstelling ingericht en er was een kleurwedstrijd voor de jeugd georganiseerd. Het geheel werd muzikaal begeleid door het muziekkorps De Lopster Harmonie.

Ander molennieuws

Drentse Molendag 2002

De gezamenlijke Drentse molenaars houden op zaterdag 24 augustus 2002 een Drentse Molendag. Een groot aantal van de 37 Drentse molens zullen die dag in bedrijf zijn en voor het publiek geopend. Er zijn demonstraties broodbakken, exposities, fietsentochten, enzovoort. Meer informatie is verkrijgbaar bij het secretariaat van de Drentse Molenstichting (0592) 340480.

Het molenbureau

Het adres voor alle informatie over molens, het redactieadres van *De Nieuwe Zelfzwichter* en het secretariaatsadres van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens, het Gilde voor Vrijwillig Molenaars, afd. Groningen en de Stichting De Groninger Molen is: Aweg 5C, 9718 CS Groningen, telefoon (050) 3121694.

E-mail: groninger.molens@fmog.nl
Het bureau heeft drie parttime-medewerkers:

Douwe van der Zee, bouwkundig medewerker werkt 20 uur per week voor de Stichting De Groninger Molen (dinsdag, woensdag en donderdag);
Hanny Postmus, administratief medewerkster werkt 8 uur voor de molenstichting;

Gea Geertsema, medewerkster secretariaat, werkt 20 uur voor de molenstichting.

Het molenbureau is geopend van maandagochtend tot en met donderdagochtend en eventueel op andere tijden na afspraak.

Bliksembeveiliging

Het is de heer A.J. Raven, technisch bestuurslid van de Molenstichting Westerkwartier, gebleken dat de klassieke bronzen aardklemmen voor het verbinden van flexibele aardingskabels aan de ringleiding nauwelijks of niet meer via installateurs verkrijgbaar zijn. Hij is erin geslaagd deze klemmen voor een redelijke prijs te laten maken (in brons en roestvast staal).

De klemmen zijn verkrijgbaar bij het bureau van de Stichting De Groninger Molen, tegen contante betaling van €49,- per stuk. Het bedrag kan ook vooraf worden gestort op bankrekeningnummer 37.58.80.860 ten name van de Molenstichting Westerkwartier. Inlichtingen bij de heer Raven, telefoon (0594) 212558.

Korenmolen *Entreprise* (98), Kolham

Commissaris van de Koningin Hans Alders geeft aftrap voor adoptiecampagne

Zaterdag 1 juni 2002, 's morgens om 10:00 uur. Het is druk in dorpshuis de Mainschoar. Er is veel belangstelling. En betrokkenheid. Er hangt een voelbare spanning in de zaal. Al weer bijna twee jaar geleden ging op maandag 19 juni 2000 het boven-achtkant van de *Entreprise* verloren door brand – ontstaan in de nabijgelegen varkenshouderij. Het drama betrof niet alleen de molen: honderden varkens vonden de dood in het verzengende vuur. Sinds die tijd wordt men in Kolham dagelijks geconfronteerd met de restanten. Hoe lang nog? Burgemeester Verstegen van Slochteren, tevens voorzitter van de Slochter Molenstichting, richt als gastheer het woord tot de aanwezigen. Na een welkomstwoord aan de Commissaris en de overige genodigden presenteerde hij het pas gedrukte campagnemateriaal: een poster met bijbehorende brochure waaruit de kern van de campagne duidelijk wordt.

De campagne

Onder de slogan: *Wie maalt om mij?* wordt een oproep gedaan de specifieke onderdelen van deze molen te adopteren. En dit hoeft niet direct veel geld te kosten. De onderdelen variëren van een kamnagel tot de koningspil. De benodigde onderdelen zijn genummerd en voorzien van een adoptiebedrag. De brochure geeft ook aan waarom u zou moeten adopteren: 'De *Entreprise* maalde sinds 1906 voor u; u maalt toch om haar!'

De Commissaris

De heer Alders ging eerst in op het belang van molens voor Nederland in het algemeen. Al vanaf de 16e eeuw speelden ze een belangrijke rol in de bemaling van het laaggelegen Nederland en in agrarische zin vervulden ze als korenmolen een wezenlijke functie ten behoeve van de maatschappij. Ook stipte hij het gebruik van de molen in de volksmond spitsvondig aan. De opmerkelijkste uitspraak was *iets kan fikken als een molen* in samenhang

Onderbouw van de *Entreprise*

Foto: M. Strijkstra-Kalk, Groningen

met ambtelijke molens. En dat nog wel uit de mond van de leider van het ambtelijke provinciale apparaat!

Het betere nieuws van hem kwam niet alleen ten goede aan de molen van Kolham: de provincie heeft oog en oor voor de kosten die gemoeid gaan met de aanpassingen aan molens in het kader van de Arbowetgeving. Dat scheelt een hoop moleneigenaren op korte termijn in de portemonnee en de *Entreprise* waarschijnlijk op wat langere termijn. Tenzij u allen heel actief aan de herbouwcampagne mee doet natuurlijk. Zowel voor de Slochter Molenstichting als de vereniging Dorpsbelangen / Vriendenclub

**VERSTOPPING ?
ALARMTELEFOON
050 - 5421890
24 UURS - DIENST**

- Rioolontstoppen
- Aanleg en reparatie
- T.V.-inspectie
- Gevelreiniging
- Impregneringen

PETER KUIL
REINIGINGS SERVICE

Noorddijkerweg 13
9734 AS Groningen

Tel. (050) 542 18 90
Fax (050) 542 37 78

Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij

speciaal voor molenaars

SINDS 1873 SPECIALIST IN HET VERZEKEREN VAN WINDMOLENS

Hoofdkantoor Deventer: Singel 19 - Postbus 448 - 7400 AK Deventer
Telefoon (0570) 61 23 53

BAKKER *de Rappe Schoenlapper*

Fa. DOORNBOS

A-Kerkhof 33
9712 BC Groningen
Telefoon: (050) 312 08 07

Midden in de samenleving

De Rabobank staat midden in de samenleving.

Dat merkt u bijvoorbeeld aan onze manier van werken in lokale teams en aan onze betrokkenheid met de regio. Zo komt u onze naam vaak tegen als sponsor van regionale en lokale projecten, evenementen en festivals.

Maar ook landelijk, denkt u maar aan het Rabobank wielerteam.

Rabobank

FIRMA EKKELKAMP

De speciaalzaak voor: Volkorenmeel

*Hondenspoort, Vogelzaden,
Paardenvoeders, Vogels
Aquariumbenodigdheden,
Hengelsportartikelen
en alles voor Uw huisdieren*

Rijksstraatweg 135
(050) 535 02 15
Haren (Gr)

DE MOLEN IN DE VREUGD?

Een grote
collectie
in horloges,
zilver,
goud en
briljant.

GRAVEREN IS GRATIS!

JUWELIER **REPKO**

Herestraat 4
Groningen
tel. (050) 312 91 31

Molenmakersbedrijf
Molema
V.O.F.

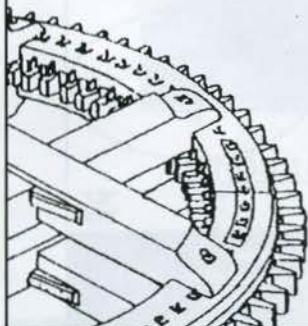

Provincialeweg 4, 9677 TW Heiligerlee

telefoon (0597) 59 16 60

telefax (0597) 59 11 76

mobiel 06 53 22 48 91

Mulder Pot - Kropswolde

KORENMOLEN **De Hoop**

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- volkorenmeel
- tarwemeel
- viergranenmeel
- pannenkoekmeel
- boekweitmeel

Openingstijden:

woe. t/m vrij. 14.00-17.00 uur

zat. 10.00-12.00 en 14.00-17.00 uur

Molenaar J.J. Pot

Telefoon (0598) 39 49 53

Naar windmolen

Joerwert

Te Feerwerd voor:

- ✓ tarwemeel
- ✓ tarwebloem
- ✓ rijst
- ✓ gort
- ✓ pannenkoekmeel
- ✓ gemengd graan
- ✓ en andere molenproducten
- ✓ (ook voor zelfbakkers/sters)

Donderdag, vrijdag en zaterdag geopend van
13.30 - 17.30 uur

Molenaar Rolf Wassens

☎ (0594) 62 15 45 / 62 19 45

JAN VOS

Rietdekkersbedrijf

**Al meer dan 25 jaar
vakmanschap**

⌘ Boerderijen
⌘ Villa's
⌘ Recreatiebungalows

⌘ **Molens**
⌘ Bungalows

Ook voor reparatie en onderhoud

tel./fax (050) 406 20 39

Oude Boerenweg 11 - Glimmen

DE KAMERSPECIALIST

**HUUR
VERHUUR
ADVIEZEN
BEMIDDELING**

**Beheer van Huizen, Kantoren
en Bedrijfspanen.
Gespecialiseerd in Kamerverhuur.**

Eendrachtskade N.Z. 25
9718 BB Groningen

☎ (050) 313 34 16

Geopend : 10-12 en 13-17.30 uur

Veenkoloniaal Museum Veendam

het meest verrassende museum van de regio !

Ontmoet er de turfgraver, zeeman of scheepsjager.
Voor kinderen hebben wij een eigen doe- en
knutselruimte bij onze museumhuis Tiemo Tijdloos.
Speurtochten door het museum zijn gratis verkrijgbaar.

Word nu donateur !

Al vanaf € 15,88 per jaar ploft de Veenkoloniale
Volksalmanak bij u op de mat ! Tevens heeft u het hele
jaar gratis toegang tot het museum !

kijk snel op
**www.
veenkoloniaalmuseum.
nl**

Veenkoloniaal Museum
Winkler Prinsstraat 5, Veendam, tel 0598 616393
Openingstijden: di-vr: 11-17 uur / za-zo: 13-17 uur

was het goed te horen, dat met name hun gezamenlijke inspanning, die het grote belang van herbouw van de *Entreprise* onderstreept, voor hem de aanleiding was om in te gaan op de uitnodiging.

Vernieuwde presentatie

Vervolgens kregen de aanwezigen een vernieuwde, door Lammert Groenewold samengestelde computerpresentatie te zien. Hij gaf zelf een toelichting. Het nieuwe aspect, de filmbeelden van de brand, wekte ook na twee jaar nog emoties op; over betrokkenheid gesproken. Daarna gingen de aanwezigen te voet naar de molen.

De officiële handeling

De Slochter Molenstichting wilde graag rekening houden met de grote betrokkenheid van het dorp Kolham. De verenigingen Dorpsbelangen en Vrienden van de *Entreprise* zijn druk bezig met fondsenwerving en verrichten vele hand- en spanndiensten t.b.v. het molenrestant. Deze herbouwcampagne wordt daarom nadrukkelijk als een samenwerkingsverband gezien. Dat bleek ook uit de symbolische handeling die was voorbereid door de Vrienden. De Commissaris, de voorzitters van de molenstichting en van Dorpsbelangen en een vertegenwoordiger van de vriendenclub hesen een model van een nieuw bovenachtkant op de romp. Het model was uit piepschuim getrouw nagebootst. Schoolkinderen zorgden voor de muzikale omlijsting middels een zelfgemaakt lied.

De stand van zaken

De penningmeester Harrie Muntendam mocht deze dag de 'eerste' cheques ontvangen. In het kort:

- gemeente Slochteren: € 22.983, als stimuleringsbijdrage;
- Rabobank: € 4.600, 1e adoptie: de koningspil;
- Dorpsbelangen Kolham: € 5.000, voor nog te kiezen onderdelen

En de school van Kolham wil voor het tweede achtereenvolgende jaar de opbrengst uit Jantje Beton doneren aan de herbouw van de *Entreprise*. Samen met de reserve die de molenstichting tot op heden zelf heeft opgebouwd en de eerste adopties gedurende deze dag, is het resultaat aan het eind van de middag € 42.000. Als we in dit tempo doorgaan hebben we binnenkort goed nieuws! Maar we zijn er nog niet...

Wat kunt u doen?

De posters en brochures zijn op dit moment verkrijgbaar bij de Slochter Molenstichting. Ook wordt het molenbureau in Groningen voorzien van een

De symbolische transplantatie van de bovenbouw is geslaagd

Foto: M. Strijkstra-Kalk, Groningen

aantal exemplaren. En kijkt u ook eens op de website: www.groningermolens.nl. Daar is de volledige lijst van onderdelen te raadplegen en kunt u direct intekenen en adopteren. De poster kost € 10 (exclusief eventuele verzendkosten) en de opbrengst komt uiteraard ten goede aan de herbouw. De brochure is gratis verkrijgbaar, waarbij we er graag van uitgaan dat u hem vervolgens gebruikt voor het beoogde doel.

Tenslotte

In Groningen is de *Entreprise* sinds tientallen jaren de eerste molen die door brand grotendeels beschadigd. Als we nu met z'n allen de schouders er onder zetten wordt het in Groningen ook de eerste molen die na een brand weer snel wordt herbouwd. En neemt u van mij aan, dat de Slochter Molenstichting u graag gastvrij ontvangt in de herrezen *Entreprise*.

Lammert Groenewold
Secretaris Slochter Molenstichting
Hoofdweg 67
9619 PB Froombosch

Op molenexcursie in Friesland

Op 20 april is een kleine delegatie uit Noord-Groningen (onze instructeur Derk Jan Tinga, vrijwillig molenaar Klaas Woltman, vrijwillig molenaar in opleiding Hans Vink en schrijver dezes), mee geweest op de jaarlijkse excursie van de Molenwerkgroep Oost-Groningen.

Om kwart voor negen 's ochtends werden we door de touringcar op de carpoolplaats bij Hoogkerk opgepikt en reden we naar molen *De Rat* in IJlst. Op weg naar deze mooie houtzaagmolen was ons al opgevallen dat er erg weinig wind was, maar toen we bij *De Rat* aankwamen, zagen we z'n fokwieken met vier volle zeilen langzaam rondgaan.

Bij aankomst maakt ik eerst enkele foto's. Toen ik samen met Hans de molen binnenging kwam de lekkere geur van het hout ons meteen tegemoet. De molen liet de zaagamen wel bewegen, maar zonder dat de krabbelraderen in werking gesteld waren. Bij het zaagraam gaf de molenaar ons een korte uitleg over de geschiedenis van de molen en daarna konden we op eigen gelegenheid de molen bekijken. In de kap vertelde de molenaar ons nog wat over de restauratie die voor de molen gepland staat. De molen zal bij deze restauratie een nieuwe kap krijgen. Ik vind het jammer dat daarbij dat de vorm van de kap zoals die nu is zal verdwijnen: de huidige kap is afkomstig van een afgebroken molen in Scheemderzwaag.

Na een dik uur moesten we weer verder om de volgende molen op het programma met een bezoek te vereren. *Doris Mooltsje* in Oudega, waarschijnlijk de grootste spinnenkop van heel de wereld, is een paar jaar geleden prachtig gerestaureerd. De molen draaide met vier volle zeilen flink ondanks de niet erg sterke wind, maar dat was mogelijk doordat de vijzel uit z'n werk gezet was. Een bijzonderheid aan deze spinnenkop is, dat hij een achtkant onderhuis heeft. Het wiekenkruis bezit geen klampen: de zeilen worden na gebruik altijd afgenomen en

opgehangen aan kikkers die zich in het onderhuis bevinden.

Onze volgende bestemming was Bolsward, waar we op eigen gelegenheid drie kwartier onze lunchpauze konden hebben. Hans, Derk Jan en ik begaven ons naar een restaurant dicht in de buurt, waar we even wat dronken en de kranten van die dag doornamen. Aan de bar bleken meer Groninger molenaars te zitten.

Babuurstermolen, Tjerkwerd

Uit: 'Friese Molens' © Friese Pers Boekerij bv, Leeuwarden (1995)

De derde molen die we gingen bekijken was een *mounts* (monniksmolen), de bekende met leien gedekte *Babuurster Molen* bij Tjerkwerd. De molen was helaas niet in staat te draaien, omdat het staartwerk dermate verrot is, dat kruien te gevaarlijk is.

Dat naast de molen een handtonmolentje met zwen-
gel was opgesteld, maakte echter een hoop goed.
Hoewel het tonmolentje geen enkele functie heeft,
vond iedereen het leuk het even met spierkracht in
beweging te zetten. In het opengestelde oude mole-
naarshuisje hebben we een kleine tentoonstelling
bezichtigd.

Cornwerdermolen, Cornwerd

Uit: 'Friese Molens' © Friese Pers Boekerij bv, Leeuwarden (1995)

Op de volgende stop in Cornwerd aangekomen,
moesten we zo'n 500 meter lopen over een klein
landweggetje naar *De Cornwerder Molen*. De polder-
molen draaide met de zelfzwichtingskleppen dicht
voor de prins. De van oorsprong Engelse molenaar
vertelde dat de molen heeft er sinds 1972 zeer ver-
waarloosd bijgestaan heeft en dat hij in 1999 hele-
maal is gerestaureerd. Leuk was het om te zien dat
de vaste bezaan van de zelfzwichting in gietijzer is
uitgevoerd en dat er allerlei sierkrullen aan zitten.
De beide bezanen zijn veel korter dan ze in
Groningen zijn. Ook leuk is, dat de bovenste zelf-
zwichtingskleppen de vorm van de bek (bovenkant)
van een zeil hebben, enigszins rond dus.

Meerswal, Lollum

Uit: 'Friese Molens' © Friese Pers Boekerij bv, Leeuwarden (1995)

De laatste molen op het lijstje was de poldermolen
Meerswal in Lollum. Lang van tevoren werd ons al
verteld dat we een half uur naar deze monniksmo-
len toe zouden moeten lopen, maar dankzij de
stuurmanskunst van de buschauffeur bleef dit
beperkt tot een wandelingetje van enkele minuten.
Waarschijnlijk zal menigeen angsten hebben uitge-
staan toen we met de bus over schapenbruggetjes
reden, maar we zijn er heelhuids weer vandaan
gekomen. De molen staat een flink eind in het open
landschap en hij beschikt dus over een schitterende
biotoop. Jammer genoeg draaide de molen alleen
voor de prins, maar zoals gezegd, had de windgod
Aeolus er niet erg veel zin in die zaterdag.

Naast de molen ligt de oude bovenas met een
gescheurde askop. Ook over deze molen zijn nog
veel interessante details te vertellen. Zo is de molen
uitgerust met een interessant mechanisme om
stroom op te wekken. Het vroegere oudhollandse
hekwerk is door de molenaar (en molenmaker) in
z'n vrije tijd vervangen door zelfzwichting, net als
in Cornwerd met de karakteristieke zeilvorm voor
de bovenste klep. Grappig is, dat de kikkers nog op
de roeden aanwezig zijn, net zoals dat op de molen
in Peize het geval is.

Om halfzes waren we na een leuke en interessante
dag weer terug in Hoogkerk. Ik denk dat de andere
deelnemers de dag ook zo hebben ervaren. Ik wil
organisator Gert Ijpma hartelijk danken voor de
mooie excursie.

Boekennieuws

Zo gaat de molen, Ad Plomp.
Gebrocheerd, 64 pagina's.
ISBN 90-75689-23-3. Prijs €9,95.
Uitgeverij De Inktvis,
www.inktvis.nl,
info@inktvis.nl
Ook te koop bij het Molenbureau,
Aweg 5c

In tegenstelling tot veel zogeheten lesbrieven over molens voor (basis)schooljeugd is het onlangs verschenen boekje *Zo gaat de molen* een verhalend lees- en studieboek. De subtitel is niet voor niets *Een reis langs molens voor kinderen*. De

schrijver heeft in Westerwijtwerd gewoond en hij is vrijwillig molenaar.

Het boekje heeft ondanks het pocketboekformaat een aantrekkelijk ruime opmaak met een makkelijk leesbaar lettertype. De vele, allemaal getekende, illustraties zijn grotendeels origineel. Ze treffen de sfeer in en rond molens erg goed. Een zestal aan *Molens* van ir F. Stokhuyzen ontleende tekeningen passen qua stijl goed tussen de pentekeningen van Wybrich (dochter van de schrijver).

Het is goed te merken dat de schrijver op een Pedagogische Academie les heeft gegeven (rekenen, wiskunde) en dat hij ervaring heeft met moderne ideeën over lesstof. Zijn schrijfstijl is helder en hij kan technische zaken uitleggen zonder overbodige verhullende vaktaal. Toch noemt de schrijver de dingen gewoon bij hun naam: een bonkelaar heet zoals hij heet. Er staat een tekening bij (makkelijk terug te vinden in een echte molen), geen omschrijvende woordenbrij in de trant van "een speciaal tandwiel met de tanden aan de zijkant".

Ook anders dan veel andere educatieve molenteksten voor kinderen gaat dit boekje in de breedte. Het bestrijkt een groot deel van het land en zowat het hele spectrum aan molentypen. We komen onder

andere op *De Fortuin* in Noordhorn en op koren- en pelmolen *De Hoop* te Garsthuizen. Het boekje bevat wat schoolmeesters 'rijke tekst' noemen; die nodigt uit tot zelfstandig verder zoeken in de bibliotheek en tot rondkijken in echte molens. U zult er geen invulvakken in aantreffen waarin maar één antwoord het juiste is. De schrijver neemt de lezertjes serieus: er is een register, een lijstje internetadressen over molens, korte beschrijvingen van molenmusea, experimenten met zelfgebouwde molentjes en er zijn gemakkelijk uit te voeren recepten - niet alleen de obligate pannenkoeken, maar ook krentebrij en broodjes uit India. Op de internetsite van de uitgever is er een speciale pagina (www.inktvis.nl/zogaatdemolen) met informatie die aansluit op het boek. De meerwaarde daarvan valt (nog?) een beetje tegen. U kunt daar een doorsnede van een korenmolen downloaden om de namen van de onderdelen bij te schrijven. Er is ook een e-mail formulier om vragen te stellen aan de molenaar (de schrijver nemen we aan).

Blijkens een vermelding op pagina 2 is *Zo gaat de molen* voor 2003 genomineerd door De Stichting Nederlandse Kinderjury. Wat mij betreft komt dit boekje als winnaar uit de bus!

J.C. van Driel

Gildenieuws

*Mededelingen van het bestuur van het
Gilde van Vrijwillige Molenaars, afd.
Groningen*

Voorjaarsvergadering

Op 13 april is in Bourtange de voorjaarsvergadering gehouden van het Gilde van Vrijwillige Molenaars, afdeling Groningen. Leen Duijm opende de vergadering en besprak de voortgang van de ervaringen van de RI&E-onderzoeken die door Leen Duijm en Cor Kosmeijer worden uitgevoerd. Na deze bespreking werd Jaap-Jan Sterenberg benoemd tot nieuwe secretaris van het afdelingsbestuur, hij werd van harte welkom geheten. Na de benoeming werd afscheid genomen van Koen van Biesen die de functie van secretaris sinds 1998 heeft vervuld. Koen werd bedankt voor zijn inspanningen en kreeg als waardering voor zijn inzet een speldje van een roede met zelfzwichting overhandigd. Na de wisseling van de secretarisfunctie werd door de heer Ettema van de Arbodienst Noord het Arbo-certificaat overhandigd aan de heer Van de Bijl, wethouder van de gemeente Vlagtwedde. Na de overhandiging konden de Gilde-leden de standaardmolen van Bourtange bezichtigen. Na de bezichtiging werd de vergadering afgerond en werden de leden, de heer Ettema en de heer Van de Bijl bedankt voor hun komst.

Afscheidsgroet

Ik kan me nog goed herinneren toen ik in 1998 het heft van Be Oomkens overnam en secretaris werd van het

Gilde, afdeling Groningen. Sinds die tijd heb ik op zeer prettige wijze samengewerkt met mijn collega-bestuurleden Leen, Cor, Gerda en Willem. Vele activiteiten, vergaderingen, proefexamens hebben we met veel plezier samen meegemaakt. Gedurende deze tijd heb ik mijn steen(tje) kunnen bijdragen aan het opleiden van vrijwillige molenaars in Groningen. Ik heb dat met zeer veel plezier gedaan, het gaf mij altijd weer een goed gevoel als na een proefexamen weer een aantal leden in opleiding doorkonden naar het landelijk examen. Mijn functie draag ik over aan Jaap-Jan Sterenberg, ik wens hem veel succes toe met de uitoefening van het secretarisschap. Ik wil het Gilde bedanken voor de mooie speld die ik gekregen heb als afscheidscadeau en wens alle leden, de instructeurs en het bestuur veel succes en plezier toe in de toekomst.

Koen van Biesen

Even voorstellen...

Mijn naam is Jaap-Jan Sterenberg en ik heb het secretarisschap van het Gilde overgenomen van Koen van Biesen, maar dat had u reeds begrepen uit het bovenstaande. Voor de leden die mij nog niet kennen, ik ben al enige jaren betrokken bij het molenwereldje in de provincie Groningen. Sinds mei 2001 mag ik mijzelf gediplomeerd vrijwillig molenaar noemen. Daarvoor heb ik mijn opleiding genoten bij Leen Duijm op *De Helper* aan het Paterswoldsemeer en bij Dick

Wijgchel op *De Hoop* in Garsthuizen. Op deze laatste molen ben ik ook nu nog actief als molenaar. De komende jaren (zolang studie en werk dit mogelijk maken) zal ik het schriftelijke deel van de bestuurswerkzaamheden verzorgen. Dit betekent niet alleen een nieuw gezicht, maar ook nieuwe adresgegevens. Met ingang van heden kunt u al uw correspondentie voor het Gilde, afdeling Groningen verzenden aan:

Jaap-Jan Sterenberg

De Vliet 5

9781 NR Bedum

Telefoon: (050) 3014039

E-mail: asterenberg@hotmail.com

Examenresultaten

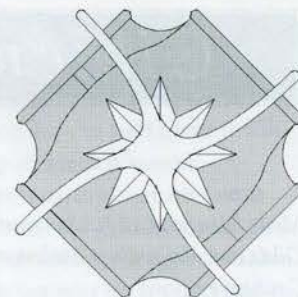
Op woensdag 8 mei jl. hebben op molen *Ebenhaëzer* te Enumatil vier kandidaten met goed gevolg het examen voor vrijwillig molenaar afgelegd. De heer P.A. Heidema uit Ten Boer heeft zijn opleiding genoten bij Dick Wijgchel. Dhr. A. Bosma uit Zuidlaren is opgeleid door Leen Duijm en dhr. H. Smit uit Eenrum deed de benodigde kennis op bij Derk Jan Tinga. Verder zag dhr. R.J. Nauta uit Surhuisterveen (instructeurs C. Notenboom & S.P. Jellema) zijn reis over de grens van Groningen eveneens beloond met het getuigschrift.

Het bestuur feliciteert de nieuwe molenaars met het behalen van het examen en wenst ze vele jaren maalplezier toe.

Ledenvergadering

'Vereniging Vrienden van de Groninger Molens'

Verkort verslag voorjaarsvergadering 25 april 2002,
Wijkcentrum 'Het Dok', Groningen.
(Volledige notulen worden gepubliceerd op www.groningermolens.nl)

1. Opening (20:05).

In zijn openingswoord verwelkomt de voorzitter het erelid dhr. C.E. van der Horst en dhr. T. Kalk, vertegenwoordiger van de Stichting De Groninger Molen. Verder bericht de voorzitter over enkele activiteiten van het laatste half jaar.

2. Ingekomen stukken en mededelingen

Er zijn afzeggingen van de heer B. Oomkens en de dames G. Koster en G. Geertsema. Verder zijn er geen ingekomen stukken en mededelingen.

3. Notulen

Notulen van de voorjaarsvergadering worden voorgelezen door de secretaris en onveranderd vastgesteld. In verslagvorm zijn de notulen eerder gepubliceerd in 'De Nieuwe Zelfzwichter' 4/2001.

4. Jaarverslag 2002

Het jaarverslag wordt voorgelezen door de secretaris. Een verkorte versie is hieronder afgedrukt. De volledige versie is te zien op www.groningermolens.nl.

5. Jaarrekening.

De jaarrekening wordt gepresenteerd door de penningmeester. De voorzitter vermeldt het structurele negatieve saldo. Redenen hiervoor zijn o.m. verhuiskosten van het molenarchief. Er zal in 2002 op toegezien worden dat de begroting niet overschreden wordt. De kascommissie (mevr. G. Geertsema, dhr. B. Poppen) vraagt de vergadering de penningmeester te dechargeren, hetgeen onder applaus gebeurt.

6. Bestuursamenstelling

Bestuursleden L. Venema en H. Wolthuis zijn aftredend. Er hebben zich geen tegenkandidaten gemeld. Zij worden herkozen. Het bestuur bestaat hiermee uit dhr. G. de Vries, voorzitter, dhr. A.M. Strijkstra, secretaris, dhr. L. Venema, penningmeester, dhr. H. Wolthuis, lid en dhr. G. Koster, lid. Daarmee zijn er echter zijn nog steeds twee vacatures in het huidige bestuur.

7. Inleiding Projectmatig werken.

De secretaris geeft een korte presentatie waarin de voordelen van het projectmatig werken voor de leden wordt belicht. Projecten kunnen leden duidelijkheid verschaffen over de huidige en geplande activiteiten. De drempel om daaraan mee te werken wordt daardoor laag. Ook kunnen leden met een project om ondersteuning vragen voor eigen ideeën. Vanuit het bestuur wordt hulp bij het opstellen van projecten geboden. Projectmatig werken schept ook duidelijkheid voor bestuur en commissies. Dit is nodig in verband met de samenwerking met Stichting en Gilde. Daarnaast hebben projecten aantrekkingskracht op subsidiegevers.

8. Rondvraag.

In de rondvraag wordt opgemerkt dat er weinig leden zijn opgekomen voor de vergadering. Er wordt voorgesteld om toekomstige vergaderingen op een interessante locatie te houden.

9. Sluiting (21:45).

Na een korte koffiepauze houdt mevr. T. Prins een informatieve voordracht over haar advies voor de toekomst van de samenwerking tussen de provinciale molenorganisaties. Haar onderzoek wijst uit dat de structuur eenvoudiger en rechtlijner moet en dat meer nadruk moet komen op de relatie met het grote publiek en subsidiegevers. Als mogelijkheid ziet zij een gelijkwaardige samenwerking van de provinciale molenorganisaties binnen een formeel samenwerkingsverband.

Als sluitstuk vertelt dhr. G. de Vries over de vorderingen met de molenbrochure. Hierbij worden enkele van de nieuwe molenfoto's getoond met bijbehorende gegevens. Onvolkomenheden worden onmiddellijk gezien, waaruit blijkt dat inbreng van leden van groot belang is. De Vereniging heeft alle kennis en vaardigheden van de leden nodig! De avond wordt afgesloten om 23:00 uur.

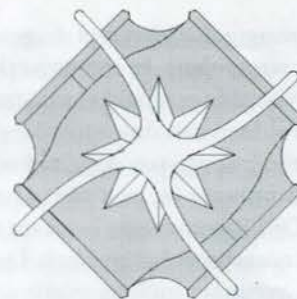
Arjen Strijkstra, secretaris

Beknopt Jaarverslag 2001

Vereniging Vrienden van de Groninger Molens.

(Het volledige jaarverslag 2001 worden gepubliceerd op www.groningermolens.nl)

In het jaar 2001 is veel tijd en energie van bestuur en commissieleden besteed aan bestuurlijke verandering. Al enige jaren wordt samengewerkt met de andere provinciale molenorganisaties, Stichting 'De Groninger Molen' en het 'Gilde van Vrijwillig Molenaars, afdeling Groningen'. Dit bundelt de krachten van de belanghebbenden op molengebied in Groningen. Welke provinciale geldschietster zal de gebundelde verzoeken van moleneigenaren, vrijwillig molenaars en het molenpubliek kunnen weerstaan? De samenwerking is vormgegeven in het 'Gezamenlijk overleg'. Daarnaast zijn commissies nu gezamenlijk. In het jaar 2002 zal door het bestuur verder gewerkt worden aan nog nauwere samenwerking. Beoogd wordt een structureel samengaan van de drie organisaties in een gelijkwaardige samenwerkingsvorm waarbij sturing vanuit de leden van de Vereniging mogelijk blijft ('Groninger Molenfederatie'). Deze gedachte wordt ondersteund door een onderzoek van mevr. Tineke Prins (communicatiewetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen). Hierover is overleg gaande met de twee andere provinciale molenorganisaties. Een andere structuurverandering is, dat er gewerkt gaat worden op basis van 'projecten'. Dit betekent dat planning, doel en kosten van werkzaamheden vooraf ingeschat en beschreven worden. Werkzaamheden worden hierdoor doorzichtiger, zeker voor de leden. Het wordt voor individuele leden mogelijk gemaakt om eigen plannen in te dienen. Aan de communicatie tussen commissies wordt gewerkt via onderlinge uitwisseling van verslagen.

In 2001 zijn twee ledenvergaderingen gehouden. De voorjaarsvergadering is gehouden in maart in het Verenigingsgebouw in Noorderhoogebrug. Tijdens de vergadering is de secretaris dhr. H.G.T. Vos afgetreden. Dhr. A.M. Strijkstra is in het bestuur gekozen. Er zijn nog steeds twee vacatures in het bestuur. Tijdens de vergadering zijn het jaarverslag en het financieel jaarverslag door de leden vastgesteld. Er is een verhaal gehouden door dhr. G.J. van Reeuwijk van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg over 'Brandblusinstallaties in molens'. De

najaarsvergadering vond plaats op 8 november 2001 in het molenarchief in Veele. In deze vergadering zijn het jaarplan 2002 en begroting 2002 vastgesteld. Een belangrijk item was het verhogen van de contributie. Het aantal leden bedroeg 669 aan het einde van het jaar 2001, waarbij 16 nieuwe leden konden worden bijgeschreven en 22 leden helaas hadden opgezegd.

Commissies

Door de redactiecommissie zijn vier edities van 'De Nieuwe Zelfzwichter' gemaakt. De molenreiscommissie heeft een molentocht door Ost-Friesland georganiseerd. Er waren 38 deelnemers. De reiscommissie heeft plannen opgestart voor een intensieve molenreis in België.

De internetcommissie en -werkgroep hebben tot taak de internetpagina www.groningermolens.nl te beheren. De commissie is in 2001 vijf keer bijeen geweest. De meest besproken onderwerpen waren de inhoud en het actueel houden van de site door de internetwerkgroep. In 2001 is een brief uitgegaan naar alle moleneigenaren en vrijwillig molenaars met de oproep om de moleninformatie van hun molen(s) door te geven aan de Internetcommissie. Werving van adverteerders was ook niet succesvol. Gezien de lage respons zal in 2002 zal voor een meer persoonlijke aanpak worden gekozen.

De archiefcommissie en archiefwerkgroep hebben tot taak moleninformatie te archiveren en publiekelijk beschikbaar te maken. Er is daartoe in 2001 gewerkt aan het realiseren van het molenarchief op de nieuwe locatie in het Waterschapsgebouw, Wedderweg 39 te Veele. Heropening vond plaats op 21 april 2001. Er is veel materiaal geschonken en er zijn ook aankopen gedaan. De verzameling van W.O. Bakker is een enorme verrijking van het archief. Daarnaast zijn er recente foto's van molens gemaakt voor archief, internetpagina en molenbrochure. Het archiefbezoek is 4-8 personen per maand. Voor het verwerken van krantenmateriaal zijn er twee 'knipseldagen' gehouden. De archiefcommissie is 7 keer bijeen geweest.

De technische commissie heeft zich in 2001 vooral

bezig gehouden met de gevolgen van de Arbo-wet voor molens. In samenwerking met de Arbo-dienst Noord is een pakket maatregelen ontwikkeld om te voldoen aan de wettelijke verplichtingen. Hiertoe zijn inspecteurs opgeleid en gecertificeerd. Bijna alle Groninger molens zijn al bekeken.

De PR-commissie heeft tot taak te voorzien in het contact met het publiek. De brochure over de Groninger molens wordt vernieuwd. Voor promotie van het Groninger molenweekend zijn persberichten verstuurd aan kranten. Moleneigenaren en vrijwillig molenaars hebben posters van het Groninger molenweekend gekregen. Ter promotie van het vrijwillig molenaarschap is een werving georganiseerd. De belangstelling was helaas gering, ondanks persberichten en een bijdrage voor RTV-Noord. Er wordt een draaiboek gemaakt voor een videoregistratie van interviews met oud-molenaars en oud-molenmakers. Er is een concept PR-plan opgesteld, waarin beschreven wordt hoe publiciteit rond molenactiviteiten gezocht kan worden. Er wordt gewerkt aan een CD-ROM met beeldmateriaal en

gegevens over Groninger molens in samenwerking met de Archiefcommissie.

Al met al is het een roerig jaar geweest, dat in het teken stond van bestuurlijke verandering. In het nieuwe jaar zal dit worden voortgezet met als doel een brede organisatie waarin de krachten van de moleneigenaren, molenaars en molenliefhebbers worden gebundeld bij het behartigen van de belangen van de Groninger molens.

Actieve commissieleden die dit werk gedaan hebben zijn in alfabetische volgorde:

Henk Berends, Klaas Doornbos, Arnold Dost, Jaap van Driel, Leen Duijm, Gea Geertsema, Ton van Giessen, Hendrik Hachmer, Anja Hoogduin, Cees van der Horst, Willem Huizinga, Ties Kalk, Cor Kosmeier, Gerard Koster, Gerda Koster, Diane Lippe, Geert Manting, Harmannus Noot, Bob Poppen, Ab Raven, Arjen en Magda Strijkstra, Lucas Venema, Henk Vos, Grieto de Vries, Hans Wolthuis & Douwe van der Zee.

Arjen Strijkstra, secretaris.

TE KOOP

Twee tuinmolens:

- 1 type spinnenkopmolen;
- 1 type stellingmolen.

Te bevragen bij mevrouw Dijk, poldermolen Eolus,
Telefoon: (050) 4031722)

Verstild verleden (41)

Hout, daar kon je geld mee verdienen. Althans in de 19de eeuw. Hout werd werkelijk overal toegepast. Ook in de provincie Groningen waren diverse houtzagerijen te vinden. De grootste concentratie houtzagers stond in de Groninger Veenkoloniën. Niet voor niets. Deze streek werd met het vergraven van het veen steeds verder vol gebouwd. Langs de kanalen ontstonden lange linten winkels, huizen, fabrieken en molens. Kortom een markt waar een continue vraag naar hout was. Bovendien kwam de scheepsbouw in deze streek tot enorme bloei. Honderden binnenschepen, maar ook honderden zeeschepen bevoeren vanaf hier de woelige baren. Allemaal van hout en gebouwd in de Veenkoloniën. Verschillende families verdienden hun brood met het zagen. Van Linge, Wilkens, Post van Leggelo, Maathuis, Koerts, Schuring en Meihuizen waren bekende namen in de houtwereld. Samen zorgden ze voor een enorme import van hout uit de Scandinavische landen.

De foto toont ons de zagerij van Meihuizen in Wildervank. Een prachtplaatje, maar geen molen. Deze was al snel overbodig en werd vervangen

door stoom. Het onderstuk bleef staan. Ondanks de sloop waren de oude contouren aan het begin van de 20ste eeuw nog goed herkenbaar. De Meihuizen's kwamen zoals zoveel Veenkolonialen van oorsprong uit het buitenland. Samuel Peter Meihuser kwam in 1714 als doopsgezinde vluchteling vanuit Zwitserland naar Kalkwijk onder Hoogezand. Het ging deze 'asielzoeker' al spoedig voor de wind en reeds in 1838 komen we zijn enige zoon tegen als aandeelhouder in een paltrokmolen aan het Beneden Westerdiep te Veendam.

In 1854 laat hij voor eigen rekening in Wildervank een molen bouwen, de *Eendracht* genaamd. De molen verdient goed zijn geld, maar 1872 is vanwege langdurige windstilte een rampjaar. Enorme partijen ongezaagd hout stapelen zich in Groningen op. In 1888 schaft men zich een stoommachine aan om de concurrentie het hoofd te kunnen bieden en niet afhankelijk te hoeven zijn van de wind. De ontwikkeling met stoom gaat zo snel dat er aan het eind van de 19de eeuw geen één windhoutzagerij in de Veenkoloniën is te vinden.

Foto: Collectie Veenkoloniaal Museum

Op de prachtige foto is dan ook geen windmolen meer te bekennen. Wel enorme partijen hout en twee zeetjalken beladen met gezaagd hout. Links boven, tegen het spoor, lag het balkengat. In het midden zijn we het onderstuk van de oude zagerij en de droogschuren. Een foto van een dynamisch bedrijf. In 1970 ging het bedrijf over naar de Houtunie. Nog steeds is het oude molenterrein herkenbaar aanwezig, maar de bedrijvigheid en de geur van gezaagd hout is voorgoed verdwenen.

Onbekende molens

Het halve spinnenkopje midden in het weiland in het vorige nummer (02/1) heeft nog geen reacties opgeleverd.

De molen waarvan de Archiefcommissie dacht dat hij in Enumatil staat is (onder voorbehoud) door P. van Dijken thuisgebracht als de voormalige molen *De Hoop* te Schildwolde. In het boekje *Molens*, zo waren ze (ISBN 90-76113-769) bevat op pagina 71 een foto van de molen (gebouwd in 1819). Met toestemming van de schrijver nemen we naast de puzzelfoto een afdruk van die pagina over.

Als het werkelijk dezelfde molen is als op de puzzelfoto, liggen de kijkrichtingen ongeveer lood-

recht op elkaar. Wellicht is de ree op puzzelfoto dezelfde als die rechts op de Ansichtkaart! De kerk-toren heeft in beide gevallen dubbele galmgaten, maar of dat uniek is? Op de puzzelfoto lijkt de molen ook al zelfzwiching te hebben (open rem-kleppen?).

Groeten uit Schildwolde

Schildwolde (Groningen). Deze typische stellingmolen, zoals we die regelmatig in het Groninger land aantreffen, stond in Schildwolde. We zien een achtkante stellingmolen op een stenen onderbouw, waarvan de stelling een noordelijke constructie had. Op onze opname valt op dat beide roeden van het zelfzwiching-systeem voorzien zijn. De molenaar had de zelfzwiching eerst op één roede uitgeprobeerd. Toen dit beviel werd dit systeem op beide roeden aangebracht. In de zomer van 1935 werd de molen afgebroken. De laatste eigenaar was Jacob ter Huizen. Op dezelfde plaats stond voorheen een standerdmolen.

Ook deze keer stuurde de Archiefcommissie twee foto's van onbekende molens.

De eerste foto is een poldermolen met erachter een gebouwtje dat waarschijnlijk een elektrisch gemaal bevat (bovengrondse krachtstroom: vier draden). Dat het gemaaltje achtkant (of zeskant?) gebouwd is, verlaagt de luchtweerstand. In het dorp op de achtergrond is een fabrieksschoorsteen te zien. Als het gebouwtje werkelijk een elektrisch gemaal is, ziet de molen er opmerkelijk gaaf uit. Het is dan een vraag welk gemaal de hoofdbemaling van de polder verzorgde.

Geheel toevallig (zie het verslag van de excursie naar Friesland in dit nummer!) hebben de zelf-zwichtingskleppen van deze onbekende molen bij de as een bek. Zie de schaduw van de staande roede (onder) op de romp en de aftekening tegen de lucht (boven).

De tweede onbekende molen is nogal verstopt tussen geboomte, maar het kikkerperspectief (aanzicht van onder) maakt het moeilijk de ware biotoop in te schatten. Het haast onzichtbare huis links is ongeveer even hoog als de appelbomen(?). De balie is óf bijzonder hoog (Arbo avant la lettre), óf de figuren op de stelling zijn kinderen.

De lange linkerschoor vertoont een paar merkwaardige details: dwarse kromme lijntjes, twee zwakke knikken en een versmalling naar onder en naar boven die groter is dan verklaard kan worden uit het perspectief. Het lijkt wel een hergebruikte Pot-(buiten)roede!

De romp is gedekt met riet (horizontale ijzerdraden), maar de kap heeft dakleer. Net boven de heg zijn twee witte vierkantjes te zien. Dat moeten wel de openstaande deuren zijn; aan de straatkant dus, maar dat is logisch.

(advertentie)

Arbo Unie

*U wilt een gezond bedrijf.
Wij ook.*

Arbo Unie voor preventie, reïntegratie
en gezondheidsadvisering.

www.arbounie.nl

Agenda

De vereniging *Molenswerkgroep Oost-Groningen* organiseert open dagen in haar regio.

De volgende molens zijn, in aanwezigheid van de molenaar, geopend van 13:00 tot 16:00.

Inlichtingen: H. Bossen, Wollinghuizerweg 152, 9541 AV Vlagtwedde; (0599) 313128.

03 augustus	Molens Weddermarke en Wedderveer
10 augustus	Noordstar te Noordbroek en De Korenbloem te Vriescheloo
17 augustus	De Jonge Jan in Uithuizen
24 augustus	Vestingmolen in Bourtange
31 augustus	Molens in Winschoten

07 september	Molens Weddermarke en Wedderveer
14 september	Nationale monumentendag
21 september	Vestingmolen in Bourtange
28 september	De Onrust in Oude Pekela

05 oktober	Molens Weddermarke en Wedderveer
12 oktober	Noordstar te Noordbroek en De Korenbloem te Vriescheloo
19 oktober	Molens in Winschoten en De Jonge Jan in Uithuizen
zondag 27 oktober	De Westerse molen in Nieuw Scheemda

De molens zijn open van 13:00 uur tot 16:00 uur.

Overige openingstijden:

Delfzijl	<i>De Adam</i>	elke zaterdag van 14:00 tot 17:00
Eemshaven	<i>De Goliath</i>	elke zaterdag en zondag van 13:30 tot 17:00
Farmsum	<i>De Aeolus</i>	elke dinsdag- en donderdagmiddag (m.u.v. schoolvakanties)
Nieuw-Scheemda	<i>De Dellen</i>	elke maandagavond tot zonsondergang en zaterdagmorgen van 9:30 tot 12:00
Uithuizen	<i>Jonge Jan</i>	elke dinsdag en donderdag van 10:00 tot 16:00
Vriescheloo	<i>De Korenbloem</i>	elke zaterdag en zondag van 10:00 tot 16:00

Andere evenementen

24 augustus	Drentse Molendag (zie de rubriek <i>Ander Molennieuws</i>)
-------------	---

VERENIGING VAN VRIENDEN VAN DE
GRONINGER MOLENS

STICHTING DE GRONINGER MOLEN

VRIJWILLIGE
HET GILDE VAN MOLENAARS
Afd. Groningen

GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

